

Kontenkloppers: 30 jaar Aalscholvers in de AWD

Ontwikkelingen in de broedkolonies

In 1992 verschenen de eerste broedende Aalscholvers in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Inmiddels zijn we 30 broedseizoenen verder en zijn ze een prominente vaste verschijning in het gebied. Een mooi moment om stil te staan bij de trend en verspreiding van de Aalscholvers binnen het gebied, en een potentieel dilemma voor de beheerder.

■ Vincent van der Spek, ecooloog bij Waternet

Inleiding

Watteraaf, scholverd of kontenklopper. Aalscholvers zijn opvallende vogels, niet mooi misschien maar wel markant.

Hoewel, niet mooi? In de zomer heeft hun witte broedtooi wel iets van een Romeinse gevechtshelm. Aalscholvers roepen reacties op en dat uit zich onder

De **AALSCHOLVERS** in de Amsterdamse Waterleidingduinen hebben inmiddels dennen als broedboom ontdekt. In Nederland huizen maar weinig kolonies in dennen. Foto: Vincent van der Spek

andere in een reeks volksnamen. Het bijzondere kontenklopper hebben ze te danken aan hun manier van opstijgen. Dat kost de zware vogels best wat moeite en bij hun aanloop op het water raken ze met hun achterste regelmatig het wateroppervlak. Hoe vergaat het de kontenklopper in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD)? En hoe houdt zich dat tot de rest van Nederland?

Aalscholvers in Nederland

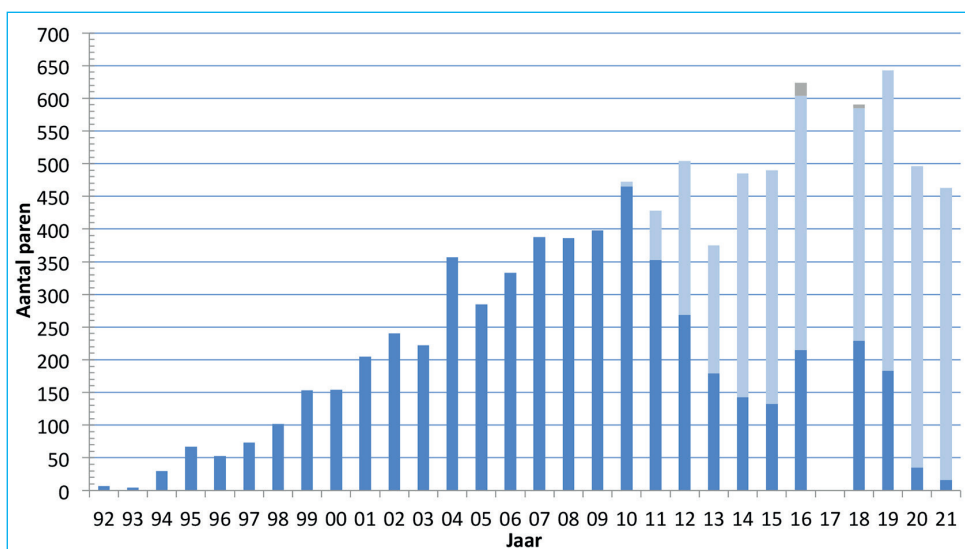
Aalscholvers waren ooit algemeen in ons land, maar door bejaging vanwege vermeende concurrentie met vissers en vergiftiging door bestrijdingsmiddelen waren daar een halve eeuw geleden nog maar zo'n duizend paar van over. Maar

bejaging werd verboden en de DDT-crisis werd aangepakt. Daarna volgde het herstel, met sinds de eeuwwisseling een stabilisatie van rond de 20.000 paar broedvogels. De kern van de populatie bevond zich lang rond het IJsselmeer, maar daar werden de grote kolonies steeds kleiner. Dat komt omdat de Kaderrichtlijn Water (KRW), een Europese wet om de waterkwaliteit te verbeteren, echt vruchten afwerpt. Dat klinkt misschien gek, maar de mooie effecten daarvan zijn minder gunstig voor de Aalscholvers. Schoner (en helderder) water zorgt voor een meer divers visbestand, met meer, maar in omvang wel kleinere vissen. Terwijl Aalscholvers natuurlijk liever jagen op een grote dikke vette vis. In de hoogtijdagen begin jaren negentig huisden rond het IJsselmeer zo'n 16.000 paar, 15 jaar later was daar nog geen derde van over. Intussen nam de verspreiding binnen Nederland wel toe (Platteeuw, 2018). Kortom: van een beperkt aantal grote naar een flink aantal kleinere kolonies.

Vestiging en tellingen in de AWD

De keuze voor kolonielocaties hangt direct samen met de aanwezigheid van viswater in de buurt. Voor de kolonies in de duinen - de AWD is niet uniek want ze koloniseerden meerdere locaties in de Hollandse duinstreek waar water wordt gewonnen - is dat ruim voorradig in de Noordzee. In 1992 startte de voorzichtige vestiging in het gebied. Inmiddels broeden er in de AWD honderden vogels en is de respectabele bijdrage aan het landelijke totaal ruim 2%. De kolonies zijn vanaf het begin geteld door eerst-boswachter-daarna-vrijwilliger Hans Vader. Hans overleed in 2017. Hij heeft dat jaar wel geteld, maar had de gegevens nog niet ingevoerd en die ontbreken daarom. Sinds 2018 tel ik de vogels samen met mijn collega Leo van der Sluis.

FIGUUR 2. Aantal broedparen Aalscholver 1992-2021 per locatie in de AWD. Donkerblauw = Renbaanveld, lichtblauw = Geul 11, grijs = Witteveld. Van 2017 ontbreken de gegevens.

Verspreiding binnen de AWD

De vestiging in 1992 startte op het Renbaanveld. Aalscholers hebben de bijzondere eigenschap dat ze hun nest zowel op de grond als in een boom kunnen bouwen. Met vossen als predator zijn grondnesten in de AWD nagenoeg uitgesloten, maar op het Renbaanveld liggen enkele eilandjes waar ze veilig konden broeden. Maar de vogels zijn in de AWD vooral aangewezen op bomen. Aalscholers hebben de opvallende eigenschap dat ze hun eigen koloniebomen op de langere termijn ongeschikt maken. Niet alleen omdat ze die massaal onderpopen, maar ook omdat ze takjes met bladeren met hun snavels afknippen. De bomen sterven uiteindelijk, waardoor ze op termijn te instabiel worden voor hun flinke nesten. Dat betekent dus dat ze zich na verloop van tijd moeten verplaatsen. Eerst naar andere bomen op dezelfde locatie, daarna naar andere plekken in de buurt. Vermoedelijk omdat een deel van de koloniebomen langs het water minder geschikt was geworden, vestigden in 2010 de eerste paren zich in het infiltratiegebied bij wat intern bij Waternet 'Geul 11' wordt genoemd, net ten westen van het Renbaanveld. De kolonie bij de geul wint sindsdien aan belang, zowel absoluut als relatief (figuur 2). Ook was er sinds 2016 een kortstondige vestiging bij het Witteveldkanaal (maximaal 5 paar), maar deze vogels waren in 2019 weer verdwenen.

niebomen langs het water minder geschikt was geworden, vestigden in 2010 de eerste paren zich in het infiltratiegebied bij wat intern bij Waternet 'Geul 11' wordt genoemd, net ten westen van het Renbaanveld. De kolonie bij de geul wint sindsdien aan belang, zowel absoluut als relatief (figuur 2). Ook was er sinds 2016 een kortstondige vestiging bij het Witteveldkanaal (maximaal 5 paar), maar deze vogels waren in 2019 weer verdwenen.

Aantallen in de AWD

Behalve een dip in 2013 (mogelijk een effect van aanhoudende vorst en sneeuw in februari 2013) nam het aantal tot 2019 toe. In 2020 en 2021 nam dat weer af tot op het niveau van de periode 2010-2015. Dit is volledig het gevolg van het leeglopen van de kolonie bij het Renbaanveld, waar in 2020 en 2021 respectievelijk nog maar 34 en 16 nesten geteld werden. In 2019 waren dat er nog 183. Raadselachtig is daarbij de

snelle leegloop op de eilandjes, terwijl die ogenschijnlijk nog geschikt zijn. Broedden hier ooit tientallen vogels, in 2020 waren dat er nog maar negen en in 2021 was er zelfs niet één nest meer te vinden. Het aantal nesten in de nabijgelegen kolonie Geul 11 bleef daarentegen opvallend gelijk (resp. 460, 461 en 447). Binnen de kolonie bij Geul 11 hebben de vogels zich inmiddels deels verplaatst. Zaten ze eerst louter in hoge populieren langs de geul, daarna namen ze ook een populierenbosje aan de overzijde van de geul in gebruik. Inmiddels hebben ze het dennenbos tussen Geul 11 en het Noordoostkanaal ontdekt. Best bijzonder in Nederland, waar ze maar weinig in dennen broeden. In 2018 werden de eerste 37 dennennesten gevonden. De groei ging daarna snel: 152 in 2019, 231 in 2020 en 245 in 2021.

Toekomstig dilemma?

Hier kom ik terug op de rekeningen: Aalscholvers poepen. En veel Aalscholvers poepen veel. In het water. Gecombineerd met waterproductie ontstaat hier dus mogelijk een dilemma voor ons als beheerder. We zijn leverancier van veilig drinkwater, en daarnaast natuurbeheerder. En Aalscholvers zijn markante, waardevolle bewoners van het gebied. Op dit moment huizen ze langs een geul waar het water nog de bodem moet inzakken (daar filtert het zand het water). Dat betekent dat het hier geen invloed heeft op het zuiveringsproces van het water. Na verloop van tijd slibben geulen dicht. Doorgaans moet iedere geul na zo'n 20 jaar gebaggerd, een kostbare ingreep. Dit gold in het verleden ook voor Geul 11. Maar na de vestiging van de Aalscholvers verloopt het proces van dichtslibben ongeveer driemaal zo snel. Dat betekent dus dat het nu nodig is om eens in de zeven jaar te baggeren. Misschien een dure, maar

nog steeds een haalbare oplossing. De waterwinning vindt plaats in een natuurgebied en dat brengt nu eenmaal soms extra kosten met zich mee. Maar wat als ze bij een volgende verhuizing langs de kanalen gaan zitten? Dat water is al gezuiverd (al door de zandbodem gefilterd) en een paar honderd poepende Aalscholvers is dan geen aantrekkelijk idee met het oog op de drinkwaterveiligheid. Het is ook niet zo makkelijk op te lossen met het maken van extra kosten zoals nu in Geul 11 gebeurt. Wat dan? In het verleden hebben we op enkele plekken 'slim' beheerd, door lokaal wat boomgroepjes te verwijderen, of bomen te ringen (ze vestigen zich niet in al dode bomen) waardoor die locaties minder aantrekkelijk voor ze werden. Maar er zijn nog voor de vogels geschikte locaties over, terwijl het kappen van bomen onder een vergrootglas ligt: het levert veel (en steeds meer, zo lijkt het) weerstand op. Waternet is er nog niet uit. Met welke slimme, betaalbare oplossing is veilig drinkwater gewaarborgd, mét de aanwezigheid van onze spectaculaire rekenkloppers?

Dankwoord

Met dank aan Hans Vader † voor de jarenlange tellingen en Mervyn Roos (Rijkswaterstaat) voor aanvullende informatie over Aalscholvers.

Bronnen

Platteeuw, M. 2018. Aalscholver, p192-193. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Vincent.van.der.Spek@waternet.nl